

Ανεμοπετάλιο

Τόμ. 2, Αρ. 2 (2023)

Ανεμοπετάλιο

Η ρητορική τέχνη στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Σταυρούλα Γρουσουζάκου

doi: [10.12681/anem.36138](https://doi.org/10.12681/anem.36138)

Copyright © 2023, Σταυρούλα Γρουσουζάκου

Άδεια χρήσης [##plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-nd4##](https://plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-nd4##).

Η ρητορική τέχνη στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Σταυρούλα Γρουσουζάκου

Εκπαιδευτικός, Διευθύντρια Δημοτικού Σχολείου Βέργας
stgrousou@gmail.com

« Χωρίς τις λέξεις θα ήμουν τυφλή.

Όλα τα όνειρά μου μεταφράζονται»

Άννα Νιαράκη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η καλλιέργεια του προφορικού λόγου αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της εκπαίδευσης των μαθητών και μαθητριών του ελληνικού σχολείου. Η τέχνη της ρητορικής γεννήθηκε και εξελίχθηκε από σπουδαίους δασκάλους στην Αρχαία Ελλάδα, οι οποίοι με συγκεκριμένες τεχνικές και μεθόδους δίδαξαν τον πειστικό και αποτελεσματικό λόγο. Η χρήση λογικών επιχειρημάτων, η δομή του λόγου, το ύφος του ομιλητή, ο τονισμός των λέξεων, η βλεμματική επαφή είναι δεξιότητες απαραίτητες και χρήσιμες τόσο στην προσωπική όσο και την επαγγελματική ζωή. Σε μια εποχή που ο ψηφιακός μετασχηματισμός έχει επηρεάσει κάθε πτυχή της επικοινωνίας μας στην οικογένεια, στο σχολείο, στην κοινωνία, οι οργανωμένες δράσεις ρητορικής με βιωματικό και παιγνιώδη τρόπο ενισχύουν την επικοινωνιακή ικανότητα και ενεργοποιούν την κριτική σκέψη, το συναίσθημα και το ήθος.

Η αξία της επιτυχημένης έκφρασης των σκέψεων, των απόψεων και των συναισθημάτων μας μέσα από τις λέξεις είναι αδιαμφισβήτητη για την πρόοδο και την εξέλιξη όλων των έλλογων όντων. Η δύναμη του λόγου -με νοηματική βαρύτητα, γραμματική ορθότητα, ομορφιά και ηθική αξία- που απευθύνεται στη λογική και το συναίσθημα και αποβλέπει στην πειθώ, στην αισθητική απόλαυση και ιδανικά στην προσέγγιση της αλήθειας, είναι αντικείμενο στο οποίο εκπαιδεύονται οι μαθητές/τριες στα σχολεία. Η ρητορική είναι η επιστήμη και η τέχνη του «καλώς λέγειν» και αποτέλεσε για αιώνες βασικό αντικείμενο του σχολικού προγράμματος. Από τις αρχές του 19ου αιώνα η ρητορική σχεδόν εξαφανίστηκε από τα αναλυτικά προγράμματα των χωρών της Δύσης. Ο λόγος για αυτή την αλλαγή συνδέεται κυρίως με την εφεύρεση της τυπογραφίας. Μέχρι τότε ο προφορικός λόγος ήταν ο απόλυτα κυρίαρχος τρόπος έκφρασης και επικοινωνίας. Τα παιδιά που διδάσκονταν να χρησιμοποιούν τον λόγο επιδέξια μπορούσαν να ανέλθουν σε κοινωνική δύναμη και θέση, ενώ όσοι δεν χειρίζονταν τον προφορικό λόγο αποτελεσματικά, μειονεκτούσαν. Όταν ο έντυπος λόγος έγινε κυρίαρχος τρόπος

έκφρασης και επικοινωνίας, η ανάγκη για γρήγορη απομνημόνευση και προφορική αναπαραγωγή μειώθηκε αισθητά. Αντίστοιχα μειώθηκε η ανάγκη εκπαίδευσης σε στοιχεία της ρητορικής στα εκπαιδευτικά ιδρύματα (Λουτριανάκη, 2023).

Η γέννηση της ρητορικής είναι επίτευγμα του αρχαίου ελληνικού πνεύματος, γιατί χάρη στην αθηναϊκή δημοκρατία αναπτύχθηκε στο έπακρο και αναδείχθηκε σε τέχνη, η οποία ενισχύει τη φυσική ευγλωττία με σκοπό τη διαμόρφωση της γνώμης του λαού (Εγγλέζου, 2014). Αξίζει επίσης να επισημανθεί ότι η ρητορική όχι μόνο γεννήθηκε στον ελληνικό χώρο με πρώτο φορέα της την ελληνική γλώσσα, αλλά η γλώσσα αυτή σε διάφορες μορφές της (αρχαία, αλεξανδρινή, βυζαντινή, νεοελληνική) είναι η μόνη, η οποία υπήρξε διαρκές όχημά της μέσα στους αιώνες, από τη γέννησή της μέχρι σήμερα.

Οι Σοφιστές υπήρξαν οι πρώτοι δάσκαλοι της ρητορικής. Ως περιπλανώμενοι δάσκαλοι παρέδιδαν «επί αμοιβή» μαθήματα επιχειρηματολογίας και κοινωνικοπολιτικών δεξιοτήτων σε εύπορους και φιλόδοξους νέους της εποχής. Οι δεινοί ρήτορες μπορούσαν να επιχειρηματολογήσουν για οποιοδήποτε θέμα και «τον ήττω λόγον κρείττω ποιείν» (Αριστοτέλης, Ρητορική Β' 24 1402a 24-25) ενώ διοργάνωναν διαγωνισμούς λογομαχιών. Οι αντιλογίες και οι διττοί ισχυρισμοί των σοφιστών νομιμοποιούνταν χάρη στον «παιγνιώδη χαρακτήρα». Σοφιστές, όπως ο Κόρακας, ο Τεισίας, ο Πρωταγόρας, έδωσαν τα πρώτα δείγματα συστηματικής έγγραφης ρητορικής τέχνης (Εγγλέζου, 2014).

Στον τόπο επομένως που γεννήθηκε η ρητορική παιδεία από σπουδαίους δασκάλους όπως ο Ισοκράτης, ο Πλάτωνας, ο Σωκράτης και ο Αριστοτέλης το μάθημα της ρητορικής δε διδάσκεται ως ανεξάρτητο μάθημα αλλά βασικές αρχές της ρητορικής και επιχειρηματολογίας βρίσκονται ενταγμένες στα γλωσσικά μαθήματα, τόσο σε προφορικό όσο και γραπτό επίπεδο. Προβληματισμό, ωστόσο, δημιουργεί το γεγονός ότι στη χώρα μας ακόμα και οι μαθητές/τριες δημοτικού που συμμετέχουν σε πιστοποιημένες εξετάσεις για την απόκτηση ξενόγλωσσων πτυχίων οφείλουν, στα πλαίσια της προφορικής εξέτασης, να ανταποκριθούν με επιτυχία στις επικοινωνιακές ανάγκες της εξεταζόμενης γλώσσας. Επιπλέον, σε αγγλοσαξονικές χώρες τα παιδιά διδάσκονται τη ρητορική ως «public speaking» και αξιοποιείται ως εκπαιδευτικό εργαλείο για την κοινωνική και επαγγελματική πρόοδο των μαθητών/τριών. Ο Nelson Mandela, ο Bruce Springsteen, ο James Deen, η Margaret Thatcher, ο Brad Pitt, ο Barack Obama και άλλες διεθνείς προσωπικότητες ήταν μέλη της ρητορικής ομάδας του σχολείου ή του πανεπιστημίου και φυσικά οι επικοινωνιακές δεξιότητες που κατέκτησαν, αναμφίβολα, ήταν καθοριστικές για τη μετέπειτα σπουδαία εξέλιξή τους.

Η συστηματική και ουσιαστική ανάπτυξη της κριτικής και δημιουργικής σκέψης, η ικανότητα επίλυσης προβλημάτων και η δυνατότητα της αποτελεσματικής επικοινωνίας, παρ' όλο που αναφέρονται στα αναλυτικά προγράμματα σπουδών, δε γίνονται, συνήθως, πράξη. Ειδικά στα γλωσσικά μαθήματα, η διδασκαλία δε μπορεί παρά να αποδεικνύει συνεχώς ότι η Γλώσσα είναι ένας

ζωντανός οργανισμός, μέρος της ζωής των μαθητών, για να διεκδικήσουν, να πείσουν, να συμφωνήσουν, να διαφωνήσουν, να επικοινωνήσουν.

Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια -και μάλιστα τις δυο τελευταίες δεκαετίες- η ρητορική έχει αρχίσει να εισάγεται στην εκπαίδευση τόσο στα πανεπιστήμια με τη σύσταση ρητορικών ομίλων όσο και στα γυμνάσια, στα λύκεια αλλά και στα δημοτικά.

Η ρητορική στο δημοτικό έχει την αξία της ενίσχυσης της αυτοπεποίθησης του μαθητή, της καλλιέργειας της κριτικής του σκέψης, της κατάκτησης επικοινωνιακών δεξιοτήτων καθώς και της χρήσης επιχειρημάτων που αποτελούν διαχρονικά και αποδεδειγμένα βασικές δεξιότητες ζωής για κάθε άνθρωπο.

Συγκεκριμένα στην πόλη μας την Καλαμάτα, το τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου με υπεύθυνη τη Μόν. Επίκουρη Καθηγήτρια Τμήματος Φιλολογίας Πανεπιστημίου Πελοποννήσου Βολονάκη Ελένη, σε συνεργασία με την Εκπαιδευτική Περιφέρεια Πελοποννήσου, τις Διευθύνσεις Εκπαίδευσης Ν. Μεσσηνίας, τα Γραφεία Σχολικών Συμβούλων, την Ελληνική Ένωση για την Προώθηση της Ρητορικής στην Εκπαίδευση και το Ινστιτούτο Ρητορικών και Επικοινωνιακών Σπουδών στην Εκπαίδευση, διοργάνωσε το 2015 τους πρώτους αγώνες ρητορικής για μαθητές και μαθήτριες των γυμνασίων και λυκείων του νομού μας. Αυτό ήταν η αρχή για να μετατραπούν τα επόμενα χρόνια σε αγώνες ρητορικής για μαθητές/τριες της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης των νομών της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Πελοποννήσου και παράλληλα να διοργανώνονται εργαστήρια ρητορικής τέχνης, όμιλοι προετοιμασίας και επιμορφωτικά σεμινάρια εκπαιδευτικών. Η Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση το 2017 συμμετέχει με τους «Μικρούς Ρήτορες» σε μια διοργάνωση πάλι από το τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου στο θέατρο της Αρχαίας Μεσσήνης. Τα επόμενα χρόνια οι Αγώνες Ρητορικής τέχνης για μαθητές/τριες όχι μόνο του νομού Μεσσηνίας αλλά της Περιφέρειας Πελοποννήσου ήταν πραγματικότητα. Στα πλαίσια των Αγώνων Ρητορικής οι μαθητές/τριες της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης παίρνουν μέρος στα ακόλουθα ρητορικά αγωνίσματα:

Α) Εκφραστική ή Νοηματική Ανάγνωση.

Στο αγώνισμα της Νοηματικής Ανάγνωσης ο ομιλητής καλείται να αναγνώσει απόσπασμα από μεταφρασμένο κείμενο Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας (διάρκεια ανάγνωσης: 3 λεπτά). Ο ομιλητής καλείται να αποδώσει το ύφος και το νόημα του κειμένου με ζωντανό και εκφραστικό τρόπο, αξιοποιώντας τη στίξη και δίνοντας έμφαση στην καθαρή άρθρωση, την ένταση και τη χροιά της φωνής, την έκφραση του προσώπου και την οπτική επαφή με το κοινό.

Β) Αυθόρμητος Λόγος.

Πρόκειται για έναν σύντομο αυτοσχέδιο λόγο, διάρκειας 2-3 λεπτών, που στηρίζεται κυρίως στη δημιουργική και συνειρμική σκέψη του ομιλητή με στόχο την τέρψη του ακροατηρίου.

Γ) Προτρεπτικός Λόγος.

Ο Προτρεπτικός Λόγος αποτελεί προσχεδιασμένη ομιλία μέγιστης διάρκειας 3 λεπτών. Ο ομιλητής έχει ως στόχο να προτρέψει/να πείσει το ακροατήριο για ένα θέμα που θεωρεί σημαντικό.

Κάθε χρόνο τα μέλη της Συντονιστικής Επιτροπής των Ρητορικών Αγώνων ορίζει ένα θεματικό άξονα στον οποίο μαθητές και μαθήτριες με τους εκπαιδευτικούς τους προετοιμάζονται καθ' όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς στα πλαίσια του εβδομαδιαίου ωρολόγιου προγράμματος, είτε σε μαθητικούς ομίλους που λειτουργούν εκτός αυτού. Το 2021 θεματική των Αγώνων ήταν η Ελληνική Επανάσταση με αφορμή τα 200 χρόνια από την Επανάσταση των Ελλήνων εναντίον της οθωμανικής κυριαρχίας. Το 2022 η θεματική ήταν «Μιλώ-Επικοινωνώ- Συνεργάζομαι» και το 2023 η θεματική ήταν η «Φιλία». Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι το 2023 συμμετείχαν στους τελικούς αγώνες Ρητορικής για μαθητές και μαθήτριες δημοτικού στην αίθουσα Ν. Πολίτης του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου 110 μαθητές/τριες από δημόσια και ιδιωτικά σχολεία από το Ναύπλιο, τη Σπάρτη, το Γύθειο, τον Πύργο, τη Ζαχάρω, την Κόρινθο, την Κυπαρισσία, τη Μεσσήνη και, βέβαια, την Καλαμάτα.

Η επανένταξη της Ρητορικής στην εκπαίδευση και μάλιστα στην Πρωτοβάθμια πραγματοποιείται σταδιακά μέσα από σχεδιασμένες εκπαιδευτικές δράσεις με παιγνιώδεις περιεχόμενο που δεν αποκλείουν κανένα μαθητή και καμία μαθήτρια. Ο στόχος δεν είναι πάντα η συμμετοχή και η διάκριση στους Αγώνες. Τα οφέλη της ενασχόλησης με τη ρητορική αφορούν στην προσωπικότητα που καθένας μπορεί να συγκροτήσει και η οποία αποκτά γνωρίσματα εντελώς απαραίτητα σε έναν άνθρωπο σήμερα:

- Ρεαλισμό
- Κρίση
- Πρωτοτυπία ιδεών
- Ομαδικότητα – συνεργασία
- Ενεργητική ακρόαση
- Ενσυναίσθηση
- Επικοινωνιακή ικανότητα
- Μαχητικότητα
- Αυτοπεποίθηση
- Ήθος
- Δημοκρατικές αρχές και αξίες.
- Διάθεση αυτοβελτίωσης

Αυτή η διαμόρφωση της προσωπικότητας αποτελεί και το μεγαλύτερο κέρδος από τη ρητορική εκπαίδευση για τους μαθητές και τις μαθήτριες που θα γίνουν ενεργοί και χρήσιμοι πολίτες των κοινωνιών.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Αριστοτέλης, (1992), *Ρητορική*, Β'. Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Ζαχαρόπουλος
- Αποστολοπούλου – Χρυσανθάκη, Ν. – Κουτλή – Μήτση ,Ν. (2019). *Πάρτε τον λόγο*, Αθήνα: Γρηγόρης
- Εγγλέζου, Φ.(2015). *Η διδασκαλία της επιχειρηματολογίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση*, Αθήνα: Γρηγόρης
- Λουτριανάκη,(2023), Β. *Επανάταξη της Ρητορικής στην εκπαίδευση*. Ανακτήθηκε από <http://www.valialoutrianaki.com/>
- Perrot, L. (2005). *Η Ρητορική στην Αρχαιότητα*. Αθήνα: Δαίδαλος-Ι. Ζαχαρόπουλος.